

ЦРНОТО СОНЦЕ КАЈ ШОПОВ

Моето сегашно читање на поезијата од нашиот знаменит поет Ацо Шопов почесто ме наведува на помисла да кажам дека *соларносѝа* е нејзина скриена и, затоа, можеби, клучна тематска основа. Таа се бележи како експлицитна, и како имплицитна тематска реализација. Првата одредница ја поврзуваме со еден циклус песни кои се публикуваат во неговите *Одбрани дела* (книга 2, *Мисла* 1976, *стр.* 213, 214, 215) под наслов: *Црно сонце, Пак црно сонце и Ушѝе еднаш црно сонце*. Под второто разбираам серија семантизми кои ковергираат кон топизмот *црно сонце* кому му определувам вредност на носител на парадигма.

На тоа прашање јас посветив една статија под истоветен наслов која беше препечатена во мојата книга *Решѝѝо* (Скопје, *Наша книѝа* 1983, стр. 175-181). Статијата се повикува на една опсервација од Гане Тодоровски, според која се работи за актуелизација на мотив со респективна традиција во европската поезија. Тука пак ќе потсетам на таа опсервација, затоа што содржи една интуиција на која не и се посветува нужното внимание во мојата статија од 1983 година. Еве ги зборовите на Тодоровски: »Низ нив (се мисли на циклусот песни за *црноѝо сонце*) како да ја препознаваме онаа модерна распнатост на поезијата меѓу интелектуалната компликација и архаичното тајно вражање«. (*Литѝератѝура* за III клас, *Просветѝно дело* 1978, 119-123). Сега засега, додавам само дека квалификацијата »архаично тајно вражање« ја сметам за важна инструктивна основа за продуктивно испитување на поетската конфигурација и семантичката ориентација на поетот Ацо Шопов.

Потребно е, исто така, да се потсети дека Гане Тодоровски е прв човек кај нас кој го доведе тој циклус песни на Шопов со традицијата на Виктор Иго. Што се однесува до мене јас таа традиција ја истакнав во нејзиниот природен континуитет кој, како што се знае, има непосреден излез во поетското искуство на Шарл Бодлер.

Со оглед на очигледниот факт дека синтагмата *црно сонце* е оксиморонска по својата природа, не толку експлицитно, колку имплицитно, застапува

становиште дека: основа или, поточно, извор на таа актуелизација во опусот на Шопов е самиот јазик, тоест: естетичките канони и стилските ограничувања кои функционираат како сигнализант за модерно поетско писмо и кои на посреден начин ја гарантираат институцијата поезија онака, како што се идентификува во контекстот на дадена култура, и, респективно на современата македонска поетска култура. И сега сум на мислење дека за тоа постојат цврсти аргументи. Од една страна, тие се очигледни, а пак од друга - нивната зачестеност е тагва, која самата по себе се наложува како важен стилеметски факт. Ми се чини дека е доволна една мала илустрација од предметниот циклус песни за да се потврди заснованоста на истражувањето во тој правец: *»Какво е тѝоа измислено царсѝво, тѝаа г̀робница на веѝер шѝѝо дува / од која тѝриг̀лаво сенишѝѝе тѝриж сѝѝрано во нас г̀леда / во овој т̀росѝѝор од злосѝѝор, вода без вододелница, вода сува / во оваа црница собрана во една човечка тѝеда (Пак црно сонце, 215).*

Не е тешко да се уочи дека, на пример, синтагмата: измислено царство е последица на една, исто така, оксиморонска операција врз основа на семантичкиот бинаризам *т̀осѝѝојано/нејт̀осѝѝојано*: семата *нејт̀осѝѝојано* е доминантна на детерминантата *измислено* додека пак семата *т̀осѝѝојно* - доминанта на супстантивот *царсѝво*: по истиот начин, тој механизам е видлив и во формулата: *тѝаа г̀робница на веѝер шѝѝо дува*, затоа што во супстантивот *г̀робница* како семичка доминанта се идентификува категоријата *сѝѝаѝѝизам*, додека пак во нејзината спецификација која пак, уште и се квантифицира (*веѝер* е семичка актуелизација на *г̀робница*, а пак тој ветер, од своја страна, се спецификува со посредство на анитичкиот адвербијализам *шѝѝо дува*), како *доминантѝа се иденѝѝификува катѝегоријатѝа динамизам*. Ако тие две формули во само еден стих од посочениот куплет на Шопов се определуваат како окмориди, тогаш пак синтагмата сува вода и не треба да се коменгира: сосем е очигледно дека нејзината природа е истоветна со природата на насловната синтагма *црно сонце*.

Таа состојба на текстот, на која уште и се инсистира, овластува да се каже дека клучно творбено начело е таканаречената *семанѝѝичка г̀усѝѝина* како темелна ориентација на модерната поезија која, во традицијата на македонската современа поезија, стекна вредност на вид естетички канон кон почетокот на шеесеттите години. Не треба посебно да се нагласува дека таа ориентација има

основа во превратот на поетскиот јазик кој, во европски размери, ја изврши делото на Бодлер и Рембо кои пак, од друга страна, се определуваат како непосредни, автентични наследници на Виктор Иго. Дури, самиот Бодлер е тој што зборува експлицитно за тоа дека се смета за автентичен романтичар на неговиот голем учител Виктор Иго.

Јас и сега сум склон да мислам дека таканаречената јазична мотивација (тука се употребува таа одредба со значење кое се дефинира во расправата *Проблемот на литературната мотивација*, од Ферид Мухиќ Скопје, *Разглед* 8, 9, 10, 1976) има свој важен удел како за актуелизацијата на тој мотив, така и за неговата артикулација во поезијата на Шопов, односно во корпусот на нашата современа поезија, факт кој, од своја страна, го гради нејзиниот модернитет. Затоа што мојата статија од 1983 исклучиво се концентрира врз таканаречениот јазички материјал, во својата намера или амбиција да стекне степен на проверливост од една, и затоа што по еден премолчан начин елиминира, некои очигледни сигнали кои налагаат да се посвети соодветно внимание на таканаречената психолошка мотивација во предметните стихови на Шопов, може да се стекне впечаток дека застапувам имплицитно становиште дека: традицијата и *само* традицијата на европската модерна; дека принципот семантичка густина како суштествен признак на современата поезија е тој кој го акутелизира мотивот *црно сонце* кај Шопов.

Токму затоа наоѓам за нужно, многу повеќе во форма на назнаки, отколку во форма на исцрпна и систематска аргументација да посочам на следново:

Формулата *измислено царство* која поблиску се определува преку *гробницата* на еден *жив* ветер (затоа што *дува* допушта) да се интерпретира, од семантичка перспектива, како персонална поетска реализација на една општа, универзална архисимболна шема на соларноста со негативна валоризација со што, практично, се воспостава непосредна врска со основната, архисема, *црното сонце*. Ако и дадеме валидитет на таа претпоставка, формулите: *пирегаво сениште; постоа просторот од злостор; црницата собрана во една човечка пета* ќе имаат само статус на посебни единици кои влегуваат во симболната констелација на *црното сонце*.

Како што е познато, во симболната констелација на соларниот мит посебна улога играат хипоморфните претстави. Затоа што хипоморфизмот функционира

истовремено како фалички симбол, тој се поврзува со плодноста, а пак митот за плодноста подразбира конструкција и деструкција истовремено. Едното и другото се поврзуваат со претставите за раѓањето и за смртта со кои се поврзуваат *изрејсонцејџио* (младото и животно, животворно сонце) и *залезојџи* (слабото, немоќно, сонце на умирање и конечно, црно сонце).

Сета таа симболика угледниот антрополог Жилбер Диран ја смета за материјализација на категоријата *џромена*, за клучна во човековата природа воопшто. Кратко речено, сите соларни атрибути се, по дефиниција, амбивалентни. Затоа што се компатибилни на категоријата *џромена* тие се териоморфни, застрашувачки, извори на опасност и тегобност.

Повикувајќи се на етимологот Крапе, Диран назначува дека старогерманска верзија на соларната хипоморфија е *malrt* не само по звучење, туку и по значење тој збор е близок до старословенското *мора*, вештерка, самовила, односно до староруското *мора виножџиџио*, *џолскајџи* и *чешкајџи вреднојџи на мора е кошмар*, а пак за тој збор психоаналитичарот Карл Густав Јунг наоѓа лека е близок со францускиот *mêre* кој има исто толку позитивна, колку и негативно симболна валоризација од перспектива на психоанализата

Нека бидат само тие, и колку бегли посочувања, доволни да покажат дека териоморфизмот е далеку покомплексна, поистрајна и посилна инвестиција во соларната митологема отколку нејзината еуфимистичка верзија Ако се уважи тоа, сосем поинаква конотација добива и циклусот *Молиџиџи за моејџи џџело* кој допушта непосредно да се поврзе со циклусот *Црно сонце*. Тоа овластува да се каже: јазичната напрегнатост, карактеристична за модерниот Ацо Шопов кој се совпаѓа со модерноста на нашата поезија воопшто е во непосредна врска со напрегнатоста и драмата на човекот воопшто, негова универзална, историска и космичка позиција, при што не може да се рече што на што му претходи; што е знак или форма, а што пак семантичка вредност или содржина. Со тоа, практично, ние ги релативираме литературните и јазички основи на тој мотив на поезијата на нашиот знаменит поет Ацо Шопов. Со тоа практично потврдуваме дека интуицијата на Гане Тодоровски, според која искуството на поетот Ацо Шопов треба да се доведе во врска со елементарноста на архајското, прелогичко поимање на светот, односно со стилот на вражачката и бајачката чија модерна верзија е супрареализмот или заумноста во традицијата на руската авангарда, е

далекосежна и плодотворна од интерпретативна гледна точка.

Atanas Vangelov

THE BLACK SUN OF ACO ŠOPOV

Summary

The author of this supplement, among the other things, says that here we can see the practical confirmation of the intuition of Gane Todorovski, according to whom the experience of Aco Šopov as a poet, should be brought in connection with the base of the archaic and the prelogical comprehension of the world, that is with the style of the fortune - teller and the sorcerer whose modern version can be found in the super-realism or in the tradition of the Russian avangarde, and that it is far - reaching and fertile from the interpretative point of view.